

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК

МАТЮХА Микола Миколайович

УДК 631.158 : 331

ЗАЙНЯТІСТЬ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Спеціальність 08.09.01 - демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ - 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук

Науковий керівник - доктор економічних наук, старший науковий співробітник **КУПАЛОВА Галина Іванівна**,
Інститут аграрної економіки УААН,
заступник завідувача відділу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
АМОСОВ Олег Юрійович,
Білоцерківський державний аграрний
університет, завідувач кафедри

кандидат економічних наук
ГУДЗИНСЬКИЙ Сергій Олексійович,
Верховна Рада України
завідувач відділу Секретаріату

Провідна установа: **Інститут сільського господарства Полісся УААН**
(відділ інформації, консультаційно-технологічного та
економічного забезпечення), м. Житомир.

Захист відбудеться “ ____ ” _____ 1999 р. о ____ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.350.02 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук в Інституті аграрної економіки УААН за адресою: 252127, м.Київ, вул. Героїв Оборони, 10.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту аграрної економіки УААН, м.Київ, вул. Героїв Оборони, 10, 2-й поверх.

Автореферат розісланий “ ____ ” _____ 1999 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В.А. Пулім

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Переведення економіки України на ринкові засади, значне вивільнення працівників і зростання безробіття вимагають вивчення і розв'язання проблеми зайнятості населення, насамперед сільського. Від її успішного вирішення значною мірою залежать ефективність виробництва, забезпеченість кваліфікованими кадрами, згладження безробіття, життєвий рівень населення та загальний розвиток суспільства. Нині у сільській місцевості України проживає 16,2 млн. чол., або майже третина всього населення, у тому числі в Житомирській області 641,8 тис. чол., або 44 % .

Значна частина жителів села області працює у суспільному секторі економіки - 219,8 тис. чол.; з них у сільському господарстві 132,7 тис. чол. (60,4%); у галузях освіти, культури та науковому обслуговуванні - 29,8 тис. чол. (13,6%); промисловості - 18,4 тис. чол. (8,4 %); будівництві - 18,3 тис. чол. (8,3 %). Разом з тим має місце безробіття жителів села, рівень якого, розрахований за методикою Міжнародної організації праці у 1998 р., становив близько приблизно 9 %. Це створює соціальну напругу, знижує доходи і матеріальний добробут сімей і спонукає сільське населення до виїзду за межі України у пошуках високооплачуваної роботи. Тому забезпечення продуктивного використання працездатних є необхідною умовою формування трудового потенціалу села.

Це зумовлює необхідність дослідження зайнятості сільського населення і обґрунтування напрямів підвищення її ефективності, що є надзвичайно складною проблемою.

Ступінь дослідженості проблеми. Питання формування і раціонального використання трудового потенціалу села привертає особливу увагу науковців і практиків. Значний вклад у їх розробку внесли такі вчені, як: О.Ю. Амосов, С.І. Бандур, Д.П. Богиня, О.А. Бугуцький, О.Г. Булавка, М.Х. Вдовиченко, С.О. Гудзінський, В.С. Дієсперов, Ю.М. Краснов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, В.І. Лишиленко, В.М. Малес, В.В. Онікієнко, І.Х. Степаненко, М.В. Шаленко, Л.С. Шевченко, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та інші.

Проте питання продуктивної зайнятості сільського населення в сучасних умовах становлення ринкової економіки, ринку праці вивчено недостатньо. Це стосується зокрема проблем створення робочих місць, покращення допомоги безробітним, удосконалення регулювання ринку праці тощо.

Актуальність, теоретична та практична значимість, недостатнє вивчення а також необхідність пошуку шляхів забезпечення продуктивної зайнятості сільських жителів в умовах реформування економічних відносин і визначили вибір теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В основу дисертації покладено результати досліджень автора, проведених в Інституті аграрної економіки УААН у 1996 - 1999 рр. Вони здійснювалися згідно з планом науково-дослідної роботи Інституту з наукового напрямку: “Розробити соціально-економічні основи розвитку аграрної політики та механізм її реалізації” галузевої науково-технічної програми “Наукові основи аграрної політики трансформування економічних відносин агропромислового виробництва в ринкові умови”, затвердженої Президією Української академії аграрних наук 28. 12. 1996 р., протокол № 19.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в розробці і обґрунтуванні шляхів забезпечення ефективної зайнятості сільського населення в умовах становлення ринкових відносин, реформування галузей АПК.

Відповідно до цієї мети в дисертації поставлені і вирішувалися такі завдання:

- вивчити теоретичні основи зайнятості;
- сформулювати основні концептуальні підходи до формування і регулювання зайнятості сільського населення;
- визначити місце, роль і функції місцевих господарських та державних органів в управлінні зайнятістю;
- дати оцінку кон'юнктури зайнятості сільських жителів та виявити основні фактори впливу;
- скласти прогноз зайнятості сільського населення у суспільному секторі виробництва до 2010 р.;
- розробити заходи щодо забезпечення продуктивної зайнятості жителів села.

Предметом дослідження є сукупність соціально-економічних відносин, що формуються у процесі трудової діяльності сільського населення.

Об'єкт дослідження - сільське населення Житомирської області, зайняте в суспільному секторі економіки.

Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи були: положення ринкової економічної теорії, насамперед трудової, діалектичний метод пізнання, ідеї конвенції Міжнародної організації праці, законодавчі та нормативні акти з питань соціального розвитку села, розробки науково-дослідних установ, окремих вітчизняних і зарубіжних учених.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: статистико-економічний, математичний, експертних оцінок, абстрактно-логічний, монографічний, графічний, балансовий та інші.

Джерелами інформації були матеріали Міністерств України: агропромислового комплексу, праці та соціальної політики, освіти та їх органів на

місцях; Державного комітету статистики України; розробки науково-дослідних інститутів, зокрема Інституту аграрної економіки УААН; дані річних звітів сільськогосподарських підприємств, вибіркового монографічних і соціологічних обстежень, наукові праці тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні зайнятості сільського населення з урахуванням соціально-економічних, психологічних, територіально-галузевих, екологічних аспектів, одного з регіонів України - Житомирської області.

Наукову новизну дисертаційного дослідження визначають такі теоретико-методичні та практичні результати:

- уточнено визначення зайнятості населення як соціально-економічної категорії;
- розроблено схему формування зайнятості сільського населення на мікро- і макрорівнях;
- дано комплексну оцінку зайнятості, безробіття, рівня використання робочої сили на селі з урахуванням розвитку нових організаційно-господарських формувань;
- визначено основні групи чинників за характером їх впливу на зайнятість сільського населення;
- розроблено з урахуванням соціально-економічної ситуації прогноз кон'юнктури фіксованого ринку праці до 2010 р. - зайнятості жителів села по галузях економіки, формах господарювання, чисельності безробітних тощо;
- сформульовано основні концептуальні положення політики зайнятості населення та створення додаткових робочих місць на селі;
- обґрунтовано основні напрями забезпечення продуктивної зайнятості жителів села, реалізація яких сприятиме зростанню обсягів виробництва, збалансованості ринку праці, соціальному захисту працівників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони створюють основу для вирішення проблем формування, функціонування та удосконалення механізму регулювання ринку праці, визначення пріоритетів щодо забезпечення продуктивної зайнятості, соціального захисту сільського населення в умовах реформування АПК, а також для розробки й обґрунтування регіональної політики у сфері соціально-трудова відносин.

Результати дослідження можуть бути використані фахівцями з проблемами трудових ресурсів села, при складанні програм зайнятості, професійної орієнтації, підготовки і перепідготовки кадрів, при визначенні основних напрямів розвитку сільських регіонів. Реалізація розроблених дисертантом пропозицій та

рекомендації сприятиме формуванню продуктивної зайнятості, мотивації праці, створенню належних виробничих та побутових умов сільським трудівникам.

Особистий внесок здобувача. Сукупність отриманих наукових результатів є авторською оцінкою теоретико-методичних засад формування і регулювання зайнятості сільського населення, особливостей його використання в умовах перехідної економіки, зміни форм власності і господарювання. В дисертації автором удосконалено теоретичні основи сутності зайнятості сільського населення, пропозиції щодо удосконалення методики прогнозування зайнятості населення, дано оцінку рівнів використання трудових ресурсів, безробіття, складено варіантний прогноз зайнятості сільського населення Житомирської області по районах до 2010 р. за галузями та сферами економіки; обґрунтовано основні концептуальні підходи і визначені конкретні шляхи створення додаткових робочих місць на селі та забезпечення продуктивної зайнятості населення, поліпшення умов праці і побуту, допомоги безробітним.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки і результати роботи доповідалися на засіданні секції соціального розвитку села Міністерства агропромислового комплексу України (м. Київ, 1997 р.), обласній і районних нарадах керівників колективних сільськогосподарських підприємств (м. Житомир, 1997 р., смт Чуднів, 1996, 1997 рр.), на науково-практичній конференції “Проблеми соціального захисту в Україні” (м. Чернігів, 1996 р.), семінарах “Реформування соціальної сфери села в Україні” (м. Київ, 1998 р.), “Розвиток соціальної інфраструктури села,” (м. Київ, 1999 р.).

Матеріали дослідження відображені в наукових працях, пропозиціях, доповіді-аналізі Міністерству агропромислового комплексу України, Управлінню агропромислового комплексу Житомирської обласної державної адміністрації, Чуднівському районному центру зайнятості, колективному сільськогосподарському підприємству “Дружба” Чуднівського району Житомирської області. Деякі розробки з теми дисертаційної роботи, зокрема прогноз зайнятості сільського населення Житомирської області, відображені у науковому звіті відділу соціального розвитку Інституту аграрної економіки УААН як окремий розділ: “Прогноз зайнятості сільського населення”.

Впровадження результатів дослідження. Основні результати дослідження, в тому числі пропозиції щодо формування органів управління і трудових відносин в кооперативах, враховані Міністерством агропромислового комплексу України при розробці Рекомендацій по організації заготівельно-збутових кооперативів на селі (лист № 12 - 20/152 від 17. 11. 98 р.); пропозиції по створенню додаткових робочих місць на селі враховані Управлінням агропромислового комплексу Житомирської обласної державної адміністрації при розробці планів розвитку малого бізнесу,

підприємництва на селі на 1999 - 2000 рр. (лист № 1084/10 від 19.11. 1998 р.); прогноз зайнятості сільського населення Чуднівського району до 2010 р. використаний при уточненні програми зайнятості населення Чуднівського району Житомирської області на 1997 - 2000 рр. (лист № 591 від 20. 11. 1998 р.), пропозиції по створенню заготівельно-збутового кооперативу на базі господарства враховані у практичній роботі спеціалістів колективного сільськогосподарського підприємства “Дружба” Чуднівського району Житомирської області (лист №215 від 19. 11. 1998 р.), прогноз зайнятості сільського населення у галузях економіки Житомирської області до 2010 р. є складовою частиною наукового звіту відділу соціального розвитку Інституту аграрної економіки УААН (довідка № 16/391 від 27.11.1998 р.).

Пропозиції автора отримали позитивну оцінку і використовуються в практичній діяльності вищезазначеними керівниками, господарськими і науковими органами та установами України.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 5 наукових праць загальним обсягом 1,6 друкованих аркушів, у тому числі 4 статті і тези.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації налічує 163 сторінок комп’ютерного тексту, з них 21 таблиця на 15 сторінках, 7 рисунків, список використаних літературних джерел, який включає 130 найменувань на 12 сторінках і 10 додатків на 10 сторінках.

Структура дисертаційної роботи:

ВСТУП. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ. 1.1. Зайнятість населення, як соціально-економічна категорія. 1.2. Основні концептуальні підходи до формування і регулювання зайнятості сільського населення. 1.3. Місце, роль і функції місцевих господарських та державних органів в управлінні зайнятістю населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ. 2.1. Оцінка кон’юнктури зайнятості 2.2. Основні чинники, що впливають на зайнятість населення. 2.3. Прогноз зайнятості сільського населення.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ. 3.1. Створення робочих місць на селі. 3.2. Забезпечення належних умов праці і побуту. 3.3. Поліпшення допомоги безробітним.

ВИСНОВКИ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. ДОДАТКИ.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Поставлені в дисертації завдання по вивченню зайнятості сільського населення розкрито в таких основних питаннях теоретико-методичного і

практичного плану: зайнятість, її формування і регулювання, умови праці і побуту сільського населення, допомога безробітним.

У першому розділі **“Теоретичні основи зайнятості населення”** досліджено сутність і уточнено визначення зайнятості сільського населення як соціально-економічної категорії; розроблено типологію зайнятості за видами і формами, дано їх основні визначення і характеристики; розроблені схеми формування зайнятості сільського населення на макро- та мікрорівнях.

На основі всебічного вивчення, критичного огляду та узагальнення сучасної термінології встановлено, що зайнятість населення як соціально-економічна категорія являє собою ступінь залучення до трудової діяльності громадян згідно з їх фізичними та майновими можливостями, яка складається під впливом попиту і пропозиції на ринку праці та приносить матеріальну вигоду, спроможну задовольнити відповідний рівень життя працівникам та їх сім'ям.

Виявлено, що зайнятість населення має типізований характер і поділяється на види і форми. Основними видами зайнятості є: повна, продуктивна, раціональна, а формами - офіційна, вимушена, нерегламентована. В свою чергу форми зайнятості населення поділяються на: тимчасову, сезонну, неповну, вторинну, самозайнятість і як похідні цих форм: скорочена зайнятість, зайнятість неповний робочий день (тиждень) тощо. За сферами суспільної діяльності види та форми зайнятості поділяються на галузеву (виробничі і невиробничі галузі) і територіальну (обласна, районна, міська, сільська).

Розроблено основні концептуальні підходи формування та регулювання політики зайнятості населення на державному рівні. Вони повинні охоплювати такі напрями:

- створення гнучкої динамічної моделі ринку праці залежно від стану зайнятості населення;
- забезпечення взаємозв'язку функціонування ринків капіталу, праці, товарів і послуг;
- організація маркетингових досліджень ринку праці;
- заміна адміністративно-командної системи управління трудовими ресурсами, орієнтованої на дешеву працю, на ринкове регулювання, при якому основним важелем виступає заробітна плата;
- подальше сприяння розвитку багатокладної економічної системи, створення підприємств з різними формами власності і господарювання для забезпечення продуктивної зайнятості населення;
- погодження ув'язка активних програм зайнятості з цільовими програмами розвитку агропромислового комплексу;

• створення інформаційної системи моніторингу кон'юнктури ринку праці - робочих місць, вакансій на базі місцевих центрів зайнятості населення та розробка порядку координації їх з державними місцевими органами влади.

Для повноцінного функціонування ринку праці на селі потрібне створення цілого ряду інституційних утворень, формування яких має проходити з урахуванням територіальних умов та позитивного зарубіжного досвіду.

У другому розділі “Аналіз зайнятості сільського населення” подано оцінку кон'юнктури зайнятості, рівня використання робочої сили; виявлено і згруповано основні фактори впливу на них; зроблено прогноз зайнятості сільського населення.

В процесі аналізу показано, що в Житомирській області внаслідок неефективного використання трудового потенціалу склалася недосконала галузева структура зайнятості, яка потребує кардинальних змін. Деформована і структура зайнятості, її соціальна спрямованість. У матеріальній сфері економіки спостерігається надто велике залучення трудових ресурсів - 166,3 тис. чол., або 84,1% (табл. 1). Поясненням цьому може бути недостатній рівень продуктивності праці у матеріальному виробництві, що не дозволяє вивільнити звідси робочу силу, а також низька заробітна плата, мотивація праці у соціальній сфері села, яка не приваблює працівників.

Таблиця 1. Розподіл і структура сільського населення, зайнятого у галузях економіки Житомирської області, тис. чол.

Галузь	1991 р.		1997 р.		1997 р. до 1991 р, +,-	
	тис. чол.	%	тис. чол.	%	тис. чол.	проц. пункт.
Зайнято у всіх галузях у тому числі:	276,4	100,0	197,7	100,0	- 78,7	-
матеріальна сфера:	230,2	83,3	166,3	84,1	- 63,9	0,8
з них:						
промисловість	24,0	8,7	18,1	9,2	- 5,9	0,5
сільське господарство	171,6	62,1	127,1	64,2	- 44,5	2,1
лісове господарство	0,1	-	0,4	0,2	0,3	0,2
транспорт, зв'язок	3,1	1,1	0,7	0,4	- 2,4	- 0,7
будівництво	20,5	7,4	13,9	7,0	- 6,6	- 0,4
торгівля, громадське харчування, матеріально-технічне постачання, заготівля і збут	10,7	3,9	6,0	3,0	- 4,7	- 0,9
інші галузі	0,2	0,1	0,1	0,1	- 0,1	-
нематеріальна сфера	46,2	16,7	31,4	15,9	- 14,8	- 0,8
з них:						
житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування	1,4	0,5	0,4	0,2	- 1,0	- 0,3

освіта, культура, мистецтво, наука наукове обслуговування	29,3	10,6	26,4	13,4	- 2,9	2,8
охорона здоров'я, фізична культура	10,5	3,8	1,3	0,9	- 9,2	- 2,9
інші галузі	5,0	1,8	2,8	1,4	- 2,2	- 0,4

Важливою особливістю зайнятості сільського населення Житомирщини є збільшення кількості працівників в особистих підсобних господарствах. За період з 1991 по 1996 р. їх чисельність тут зросла з 6,7 до 12 тис. чол., тобто на 79,1 %. Перерозподіл працівників із суспільного в приватний сектор економіки сприяє нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, насамперед трудомісткої, в особистих підсобних господарствах та збільшенню доходів населення. Досить стабільною залишається чисельність фермерів, що свідчить про повільний хід реформ на селі, психологічну неготовність людей до прийняття нових форм власності і господарювання, наданням переваги праці у колективних сільськогосподарських господарствах. Саме в них селяни все ще вбачають гарант зайнятості, доходів і соціального захисту. Частка працівників у колективних сільськогосподарських підприємствах за 1991 - 1996 рр. навіть збільшилася з 62,1 до 64,2 %, або на 2,1 процентних пункта.

В останні роки на селі спостерігається тенденція переливання робочої сили з суспільного сектора в приватний, зокрема у сільському господарстві - з колективних сільськогосподарських підприємств в особисті підсобні і фермерські господарства. Це пояснюється процесами приватизації землі та майна, формуванням власників, самостійних господарів, а також можливістю залучення найманих працівників. Відбувся поділ сільського населення на працюючих за наймом і самостійно зайнятих (роботодавці, зайняті індивідуальною трудовою діяльністю, безоплатно працюючі члени сім'ї). Так, у 1997 р. із загальної чисельності зайнятих економічною діяльністю 39,2 % становили наймані працівники, 30,6 - члени колективних підприємств або кооперативів, 30,1 - самозайняті та 0,1 % - безоплатно працюючі члени сімей.

В останні роки при становленні ринкової економіки загострилася проблема безробіття, у тому числі сільських мешканців. Кількість офіційно зареєстрованих службою зайнятості безробітних поки що незначна, але простежується тривожна стійка тенденція до її зростання. Так, на початок 1997 р. в області нараховувалося 14,9 тис. безробітних, з них 2,7 тис., або майже кожний шостий проживав у сільській місцевості. За період з 1995 по 1997 р. загальна чисельність безробітних збільшилася в 1,9, а сільських – в 2,7 разів. Спостерігається також збільшення питомої ваги сільських безробітних у загальній чисельності безробітних. Так, якщо на початок 1995 р. цей показник становив 14,7 %, то через 2 роки - вже 18,2 %.

Слід зазначити, що реальний рівень безробіття на порядок вищий. Так, за результатами вибіркового обстеження Державного комітету статистики України, в Житомирській області налічується 70 тис. безробітних і рівень безробіття складає 9,2 %. Основними причинами такого становища є закриття підприємств і регіональне неравномірне створення нових робочих місць, розвиток підприємництва.

Встановлено і систематизовано основні фактори впливу на зайнятість сільського населення на регіональному рівні. Вони згруповані у такі три групи: I - ті, що сприяють підвищенню зайнятості; II - подвійного впливу; III - ті, що спричиняють пониження рівня зайнятості - рисунок 1.

Рис 1. Основні фактори впливу на рівень зайнятості сільського населення (за характером дії)

При дослідженні зайнятості сільського населення Житомирської області виявлено основні чинники, які формують її параметри: рівень продуктивності праці у колективних сільськогосподарських підприємствах (КСП), частка зайнятих в особистому підсобному господарстві (ОПГ) та питома вага трудових м'ягких мігрантів - табл. 2.

Перехід економіки України на ринкові засади зумовило значні зрушення у зайнятості сільського населення, що й надалі будуть поглиблюватися. Це, потребує визначення очікуваної кон'юнктури ринку праці на селі. В зв'язку з цим автором зроблений варіантний прогноз зайнятості сільських жителів. Згідно з ним у перспективі до 2010 р. в Житомирській області очікується зменшення чисельності сільського населення, скорочення його зайнятості. Забезпечити робочими

місцями усіх, хто залишиться без роботи, буде практично неможливо. За умови розвитку подій згідно з стабілізаційним варіантом прогнозу, який взято за основу, в області передбачається зменшення чисельності і структури сільських жителів, зайнятих у галузях економіки. У 2000 р. тут працюватимуть 214 тис. чол., що на 14,1 % менше порівняно з середнім

Таблиця 2. Взаємозалежність рівня зайнятості сільського населення Житомирської області та соціально-економічних факторів, 1996 р.

Показник	Одиниця виміру	Групи районів за рівнем зайнятості населення, %			Відношення показників III групи до I, %
		I до 74	II від 75 до 86	III більше 87	
Рівень зайнятості	%	72	80	92	+ 27,8*
Середньомісячна оплата праці	грн	106,5	101,0	95,8	90,0
Продуктивність праці: у сільському господарстві	грн	3249	3812	5241	161,3
у підсобних промислах	грн	478	470	755	157,9
у промисловості	- " -	3072	3562	1074	35,0
Обсяг реалізованих платних послуг на 1 зайнятого	- " -	150	128	173	115,3
На 10 тис. зайнятих припадає:					
безробітних	чол.	220	110	70	31,8
працевлаштованих у сільське господарство фермерів	- " -	34	12	12	35,3
	- " -	25	10	13	52,0
Припадає безробітних на 10 вакансій	- " -	162	439	153	94,4
Частка:					
працевдатного населення зайнятих в ОПГ	%	46	46	44	- 4,3*
маятникових мігрантів	- " -	9,9	5,7	4,7	- 52,5*
прибуткових КСП	- " -	23,4	18,0	14,2	- 39,3*
	- " -	13	16	33	+ 153,2*
Кількість освітніх закладів на 10 тис. дітей	од.	73	70	90	123,3

* - процентні пункти

показником за 1991 - 1996 рр., у 2005 р. - 194 тис. чол. , або на 21,9 %, у 2010 р. - 188 тис. чол., або на 24,6 %. При кризовому варіанті прогнозу можна очікувати більше скорочення цього показника: у 2000 р. - 200 тис. чол., або на 19,6 %, 2005 р. - 176 тис. чол., або на 29,5 %, 2010 р. - 167 тис. чол., або на 32,8 % проти рівня 1991 - 1996 рр. (табл. 3).

Попит на робочу силу на селі задовольнятиметься в основному завдяки заповненню вакантних робочих місць, що звільнятимуться через механічне і

природне вибуття кадрів (плинність, міграція, вихід на пенсію, смерть тощо). Очікується забезпечення частини незайнятого населення роботою у приватних підприємствах (800 тис. чол.). Великого значення набуває самозайнятість сільських жителів у галузях виробничої і соціальної інфраструктури, насамперед в особистих підсобних сільськогосподарських підприємствах (300 тис. чол.), а також у торгівлі, заготівлі, збуті сільськогосподарської продукції, побутовому обслуговуванні населення (300 тис. чол.).

Таблиця 3. Прогноз зайнятості сільських жителів Житомирської області до 2010 р., тис. чол.

Показник	Базовий 1996 р.	I варіант			II варіант		
		2000 р.	2005 р.	2010 р.	2000 р.	2005р.	2010р.
Всього зайнято:	219,8	213,6	194,4	187,6	200,1	175,5	167,2
У тому числі по секторах:							
державному	77,9	75,5	68,7	61,8	62,2	49,1	42,1
кооперативному	129,3	115,7	97,5	86,2	124,1	110,5	106,1
з них:							
у колективних господарствах	125,3	109,8	91,2	79,2	121,1	107,8	103,5
приватному	12,6	21,6	27,2	38,6	13,8	15,9	18,9
з них:							
в селянському (фермерському) господарстві	0,6	3,0	5,0	10,0	0,6	1,0	1,1
в особистому підсобному господарстві	12,0	17,3	20,2	25,8	13,0	14,6	17,2
із власністю інших держав, юридичних осіб інших держав	-	0,8	1,0	1,5	0,2	0,3	0,5

У третьому розділі “Удосконалення зайнятості сільського населення” подано основні положення концепції створення додаткових робочих місць на селі стосовно Житомирської області; визначені та обґрунтовані пріоритетні напрями забезпечення продуктивної зайнятості, зокрема за рахунок забезпечення належних умов праці і побуту, реформування соціальної сфери села; викладені концептуальні принципи досягнення та підтримки ефективної зайнятості населення, що допускає безробіття у соціально допустимих розмірах.

Визначено, що метою концепції створення додаткових робочих місць на селі є проведення активної політики зайнятості, спрямованої на підвищення її ефективності, поліпшення соціального захисту сільського населення, зниження напруженості на ринку праці. Концепцією передбачаються напрями наукового,

правового та організаційного забезпечення заходів, пов'язаних із створенням додаткових робочих місць. До них можна віднести:

- збільшення державних замовлень, зниження податків, розширення інвестицій, зростання державних субсидій для перспективних виробництв;
- зменшення трудового навантаження працівників за рахунок підвищення змінності роботи, удосконалення, реконструкції та заміни обладнання;
- скорочення робочого часу, збільшення тривалості відпусток і кількості неробочих днів;
- стимулювання підприємств із гнучкими формами зайнятості та продовження навчання сільських громадян.

В концепції ставиться вимога змістити акцент у системі регулювання ринку праці - від констатації його стану до упередження та управління негативними процесами, переходу від пасивної до активної політики зайнятості. Це дозволить також оперувати обсягами та якісними параметрами незайнятого сільського населення для досягнення балансу між попитом на робочу силу в професійному, кваліфікаційному розрізі та вакантними робочими місцями. Основними вимогами до створення додаткових робочих місць на селі повинна бути їх доходність, що заохочує населення до працевлаштування та високопродуктивної праці. Реалізація викладених заходів дозволить створити в селах Житомирської області майже півтори тисячі додаткових робочих місць, що поліпшить кон'юнктуру ринку праці, зменшить майже вдвічі навантаження безробітних на одне вільне робоче місце. Рівень безробіття коливатиметься в межах 4 - 5 % економічно-активного населення, що відповідатиме допустимому рівню безробіття у країнах з розвинутою економікою.

Збільшенню робочих місць, підвищенню рівня та ефективності зайнятості населення, запобіганню диспропорцій на ринку праці сприятиме розвиток невиробничої сфери. Проблема збереження і подальшого розвитку соціальної інфраструктури села має вирішуватися комплексно. Ця сфера потребує реформування, що передбачає у відділенні її від колективних сільськогосподарських підприємств і в максимально можливій приватизації. З метою найповнішого задоволення потреб населення необхідно орієнтувати соціальну мережу на розширення сфери обслуговування у віддалених селах і хуторах, впровадження нових форм і видів послуг, насамперед виїзних.

Позитивну роль у забезпеченні зайнятості жителів села повинні відіграти організація і розширення індивідуальної трудової діяльності. Це стосується, наприклад, власників автомобілів, що надають транспортні послуги. Мережа підприємств, організацій, установ соціальної сфери повинна також формуватися

таким чином, щоб максимально наблизити послуги до місця проживання і праці селян.

Одним із концептуальних принципів формування ринку праці на селі в Україні має стати досягнення та підтримка ефективної зайнятості населення, що допускає безробіття у соціально-допустимих розмірах. Виходячи із цього, постає завдання соціального захисту безробітних, насамперед, надання їм матеріальної допомоги. Головна проблема при цьому полягає в тому, щоб соціальна підтримка у вигляді грошової допомоги як достатнього засобу для існування громадян при вимушеному безробітті, не породжувала добровільне безробіття, утриманство. Доведено, що допомога по безробіттю для сільських жителів у даних умовах повинна мати активний характер. Це стосується, насамперед, широкого залучення незайнятого населення до громадських робіт із створенням нових підприємств, проведенням комунально-господарських робіт у сільській місцевості, активного працевлаштування шляхом застосування високотехнологічних методів із урахуванням кон'юнктури регіональних ринків праці. Для запобігання масовому безробіттю важливо забезпечити також здійснення заходів з профорієнтації та професійного навчання сільських безробітних.

ВИСНОВКИ

1. Сільське населення є невід'ємною частиною трудового потенціалу України, виразником, носієм традицій національної культури. Цей аспект потрібно враховувати при формуванні та регулюванні його зайнятості.

2. Для успішного регулювання зайнятості сільського населення слід застосовувати комплексний підхід з урахуванням інтересів як сільських працівників, так і роботодавців. Він полягає в проведенні науково обгрунтованої активної політики; зведенні функцій державних інститутів влади у сфері трудових відносин до контролюючих та правових; створенні належної інфраструктури ринку праці.

3. В останні роки проявляється тенденція різкого скорочення кількості зайнятих сільських жителів. Основними причинами такого стану є: кризовий стан суспільного виробництва в цілому і на селі зокрема, різке зменшення обсягів капітальних вкладень в аграрний сектор та соціальну структуру села, падіння престижності праці та перетік робочої сили у сферу прихованої, неформальної зайнятості.

4. Встановлено і систематизовано основні фактори впливу на зайнятість сільського населення на регіональному рівні. Вони згруповані у такі групи: I - ті що сприяють підвищенню зайнятості; II - подвійного впливу; III - ті, що спричиняють пониження рівня зайнятості.

5. З допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що найістотніший вплив на формування зайнятості жителів сільської місцевості Житомирської області мають: продуктивність праці, рівень зайнятості в особистих підсобних господарствах та інтенсивність маятникової міграції. Врахування результатів факторного аналізу при регулюванні зайнятості населення дозволить реалізувати заходи щодо поліпшення використання робочої сили та забезпечення збалансованості попиту і пропозиції на регіональних ринках праці.

6. Перехід економіки на ринкові засади потребує реалізації концептуальних положень щодо створення додаткових робочих місць на селі. Стратегічними їх завданнями повинні бути: визначення загальної потреби сільського населення в робочих місцях у галузево-територіальному розрізі; вибір пріоритетних напрямів розвитку економіки, кількості і структури соціально значимих робочих місць; збалансування робочої сили та робочих місць, насамперед у трудонадлишкових районах; створення нових робочих місць у малих підприємствах по заготівелі, збуту і переробці сільськогосподарської продукції, сервісному і культурно-побутовому, комунальному обслуговуванню, у селянських (фермерських) господарствах; формування сприятливого інвестиційного, податкового, фінансового середовища для створення нових робочих місць на селі; підвищення ефективності використання виробничих потужностей у колективних сільськогосподарських і переробних підприємствах; створення інформаційного банку даних вакантних робочих місць на селі.

7. Збереженню і подальшому збільшенню робочих місць на селі, підвищенню рівня та ефективності зайнятості населення, зменшенню диспропорцій на ринку праці сприятимуть призупинення руйнації та розвиток соціальної інфраструктури села. Вона потребує реформування, зокрема шляхом відділення від колективних сільськогосподарських підприємств і максимально можливої приватизації. З метою найповнішого задоволення потреб населення необхідно орієнтувати соціальну мережу на розширення сфери обслуговування у віддалених селах і хуторах, впровадження мобільних форм і видів послуг, насамперед виїзних.

8. Для запобігання масовому безробіттю на селі слід надати допомозі по безробіттю активного характеру шляхом широкого залучення незайнятого населення до громадських робіт комунально-господарського спрямування, організації профорієнтаційної роботи, професійного навчання та перенавчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Матюха М.М. Зайнятість сільського населення та її регулювання // Економіка АПК. - 1996. - №6. - С. 82-86 (0,4 др. арк.).

2. Матюха М.М. Формування зайнятості сільського населення // Економіка АПК. - 1998. - №1. - С. 80-83 (0,3 др. арк.).

3. Матюха М.М. Прогноз зайнятості сільського населення //Економіка АПК. - 1998. - №2. - С. 68 -72 (0,4 др. арк.).

4. Матюха М.М. Працевлаштування сільського населення / Зайнятість та ринок праці (Міжвідомчий науковий збірник). - 1998. - Випуск 6. - С.150 - 154 (0,3 др. арк.).

5.Матюха М.М., Супруненко Н.О. До проблеми зайнятості сільського населення / Проблеми соціального захисту в Україні: Матеріали науково-практичної конференції. Чернігів: Юрист, 1996. - С. 93 - 96 (0,2 др. арк.), в т.ч. автора - с. 93 -95 (0,1 др. арк.). Особисто автору належать аналіз зайнятості сільського населення у галузях економіки.

АНОТАЦІЇ

Матюха М.М. Зайнятість сільського населення. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.09.01 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. - Інститут аграрної економіки УААН, Київ, 1999.

Дисертацію присвячено питанням розробки теоретико-методичних і практичних засад зайнятості сільського населення. В роботі здійснено аналіз кон'юнктури і складено прогноз зайнятості сільських жителів до 2010 р. Визначені й обгрунтовані основні шляхи, запропоновані конкретні заходи щодо регулювання ринку праці та соціального захисту сільського населення в умовах становлення ринкової економіки. Це сприятиме вирішенню проблем забезпечення продуктивної зайнятості, створення додаткових робочих місць, покращення допомоги безробітним, удосконалення регулювання ринку праці на селі.

Основні результати дисертаційної роботи впроваджено у практику при формуванні програм зайнятості населення, розробці Рекомендацій по організації заготівельно-збутових кооперативів, складанні планів розвитку малого бізнесу на селі, підготовки і перепідготовки кадрів для сільського господарства.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, соціальний захист.

Матюха Н.Н. Занятость сельского населения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.01 - демография, экономика труда, социальная экономика и политика - Институт аграрной экономики УААН, Киев, 1999.

Диссертация посвящена вопросам разработки теоретико-методических и практических основ занятости сельского населения.

На основании обстоятельного изучения, критического рассмотрения и обобщения современной терминологии усовершенствовано определение занятости сельского населения как социально-экономической категории. Под ней подразумевается мера вовлечения граждан в трудовую деятельность в

соответствии с их физическими и имущественными возможностями, сложившимися под воздействием спроса и предложения на рынке труда, приносящая им материальный доход, способный удовлетворить соответствующий уровень жизни работников и их семей.

В результате исследований установлено, что занятость населения имеет классификационный характер и разделяется по формам - на полную, продуктивную, рациональную и по видам - на официальную, вынужденную, нестандартную.

Определены и систематизированы основные факторы занятости сельского населения на региональном уровне. Они объединены в следующие три группы: I – содействующие повышению занятости; II – двойного действия; III – вызывающие снижение уровня занятости.

В результате анализа занятости сельского населения Житомирской области сделан вывод о её несовершенстве: высокий уровень вовлечения работников в общественный сектор производства, отраслевая, половозрастная диспропорция работающих. Деформирована и структура занятости, низкая её социальная направленность. Подавляющая часть работников села занята в материальной сфере экономики вследствие недостаточного уровня производительности труда, который не позволяет сократить численность рабочей силы в материальном производстве, а также из-за низкой заработной платы и мотивации труда в социальной сфере. Отмечается перераспределение работников с общественного в частный сектор экономики, что способствовало увеличению объёмов производства сельскохозяйственной продукции, преимущественно трудозатратной, и увеличению доходов населения от личных подсобных хозяйств.

Кроме того, с целью оптимизации занятости сельского населения Житомирской области исследованы и установлены основные факторы, которые формируют её параметры на данном этапе развития экономики. К ним относятся: уровень использования трудовых ресурсов, объём занятости в личных подсобных хозяйствах, миграционная активность населения.

Разработан прогноз занятости сельского населения Житомирской области на период до 2010 г. Предложены варианты расчёты прогноза региональной конъюнктуры рынка труда в сельской местности. Ожидается, что к 2010 г. количество безработных в расчёте на 10 вакансий увеличится на селе в 2 раза. Это произойдет в основном за счёт структурного несоответствия рабочей силы и рабочих мест. При условии стабилизации экономики состояние рынка труда будет менее напряжённым, благодаря возможности создания дополнительных рабочих мест, в первую очередь путем развития малого частного предпринимательства.

Значительное внимание в диссертации уделено поиску решений проблемы безработицы и обеспечению продуктивной занятости сельского населения. В связи с этим предложены основные концептуальные положения программы по созданию дополнительных и поддержке социально значимых рабочих мест в сельской местности. Основной целью этой программы является обеспечение доходности новых рабочих мест и достаточного уровня заработной платы. Реализация разработанных предложений и рекомендаций будет способствовать сокращению численности безработных и доведению безработицы в сельской местности Житомирской области до уровня, приемлемого для большинства развитых стран.

Обеспечению продуктивной занятости сельского населения будет благоприятствовать создание соответствующих производственных, жилищно-коммунальных, культурно-бытовых, медицинских, торговых, транспортных и других условий.

Результаты диссертационного исследования способствуют решению проблем организации продуктивной занятости сельского населения, созданию новых рабочих мест, улучшению помощи безработным и в целом усовершенствованию системы регулирования рынка труда в сельской местности.

Основные результаты диссертации внедрены в экономическую практику при разработке Рекомендаций по организации заготовительно-сбытовых кооперативов, планов развития малого бизнеса, предпринимательства в селах, подготовки и переподготовки кадров для сельского хозяйства Житомирской области.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, социальная защита.

N.N. Matyuckha. The employment of rural population. - Manuscript.